

מזג האוויר במוסקווה

„מקומיים“ היא מילה קולוניאלית מובהקת. האנגלים קראו לזה „נייטיבס“, „ילידים“. המקומיים, הנייטיבס, הם פחות מבני אדם.

בכלל, כדאי לשים לב למילון הקולוניאלי החודר בליימשים לכלייהתיקשורת שלנו. יהודים מפגינים. ערבים „מתפרעים“. יהודים מסבירים, ערבים „מסיתים“. אצל יהודים יש התרגשות או זעם, אצל ערבים יש „תסיסה“.

כאשר מפגין יהודי חוטף כדור בעת הפגנה, זה נורא. אסור להרוג בני אדם. למולנו „בשטחים“ אין בני אדם. יש רק „מקו“ מיים. וכאשר נהרג אחד „המקומיים“ בשעת „התפרעות“, זה אירוע נורמאלי. אירוע. לא מאורע.

כולם ימותו

הטלוויזיה מחללת את השבת מדי שבוע. אחרי כניסת השבת היא משרתת הרבה דברים: שירים, דברייחזקה של שמואל אבידור הכהן, מבט של שבת, סיבה למסיבה, סרט גנגסטרים, חדשות מסכמות. לקראת הסוף היא משרתת גם פסוקים מהתנ"ך. בליל-שבת האחרון שידרה הטלוויזיה את הפסוקים הראשונים של פרק ל"ה בספר שמות. לאמור: „אלה הדברים אשר ציווה ה' לעשות אותם. ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה'. כל העושה בו מלאכה — יומת.“ אחת מן השתיים: או שעובדי הטלוויזיה — עורכים, טכנאים וכל השאר — סבורים כי אין אלה אלא דיברייקישקושק, ואז מרדע הם משרדים אותם לציבור החילוני הצופה בטלוויזיה בליל-שבת, או הם סבורים כי אלה הם דברי אלוהים חיים — ואז הם מת-חייבים בנפשם.

אולי זה פאראדוקס, אולי צביעות, ואולי סתם טימטום. כמו כל דבר שעושים חילוניים כאשר הם מתחנפים לחרדים.

הזכות להישמע

את אויב העם של הנריק איבסן, שהוצג השבוע בטלוויזיה במהדרה אמריקאית, קראתי שכשהייתי נער בן 12. רומני שהיתה זאת אחת היצירות שהשפיעו עליי ביותר בגיל שבו אמור אופיהאדס להתגבש.

המחזה נכתב לפני סוף המאה שעברה, כמה שנים לפני שנולד אבי. אך הוא חזה כבר את הבעיות המרכזיות של המאה ה-20: שילוח הרוב על-ידי הפאשיזם, הדיקטטורה של הדמגוג, במחזה מדובר, בכוונה, על עניין פעוט: טיב המים בעיירה קטנה בנורווגיה. אך מדובר בו גם על עיירה קטנה בפולין, שאיבסן בוודאי לא שמע מעולם את שמה: אוש-וויץ.

איבסן

למראית-עין זהו מחזה אנטי-דמוקרטי. במרכזו עומד פסוק אחד של הרוקטור הטוב, המוהיר מפני המים המורעלים: „הרוב אינו צורך לעולם“.

הרוב הריע כאשר צלבו את ישוע. הרוב צהל כאשר הכניעו השילטונות את גליליא גליליי והכריחו אותו להתכחש לעובדה שכדוריהאצן מסתובב סביב השמש, ואנחנו יכולים להוסיף: רוב העם הגרמני רצה באדולף היטלר, והלך אחריו עד לאבדון.

אילו היתה הדמוקרטיה רק שילטון הרוב, היה איבסן אנטי-דמוקרטי. אך ההימקרה אינה מכריחה שום אדם להכיר בצדיקת הרוב. היא מחייבת אותו רק להסכים למישטר פוליטי, המוסר בידי הרוב את ניהול ענייני הכלל — תוך שמירה קפדנית על המיעוט, גם מיעוט של איש אחד. להתנגד לדעת-הרוב ולהפריך אותה, ולשכנע את הרוב לקבל את דיעותיו.

יש במחזה לקח חשוב מכל: במישטר דמוקרטי אמיתי, לכל אדם הזכות לא רק להשמיע את דעתו החורגת, אלא גם להישמע.

ידידי מתי פלד חוזר ומדגיש נקודה מברכת זו. הוא יודע על מה הוא מדבר, כי הוא מתנסה עתה (כפי שהתנסיתי במשך שנים) במציאות של הכנסת, שבה אין איש מקשיב לדיכוי רעהו, ואין כמעט לעולם ויכוח אמיתי, שפירושו הקשבה הדדית והתדיינות משותפת.

הדמוקרטי האמיתי אינו מוכן רק למסור את נפשו על זכות הוולת להשמיץ דברים שהוא מתנגד להם, כדברי וולטיר, אלא גם על זכותו של הוולת להישמע, כאשר נשללת במחזה זכות זו מן הרוקטור רובריהאמט על-ידי הצבעה של הרוב, מתה הרמו-קרטיה.

סוף הסרט לא נראה לי, ועל כן עיינתי במחזה המקורי. הוא מסתיים בצורה דומה, אך גישתו של איבסן מפורטת שם יותר. בפי הרוקטור יש הטפה אקטואלית מאוד: „אני רוצה רק להסביר לכלבלבים האלה שהליברלים הם האויבים הוודניים ביותר של כל אדם חופשי, שמצטייהמפלגות מחניקים את כל האמיתות הצעירות והחיוניות... קודם כל צריכים לעקור מן השורש את כל ראשייהמפלגות, כי מנהיגיהמפלגה הוא כמו זאב — זאב רעב עד מוות — הזקוק מדי שנה למיספר גדול של בעלי-חיים קטנים כדי להתקיים...“

הצופה שלא היה לו עניין בפילוסופיה, בוודאי שאל את עצמו שאלה אישית יותר: אם יקרה לי מה שקורה לרוקטור בסרט, אם כל העיר תקום עליי מפני שאני רובריהאמט, אם לדיי יוכו ברחוב בתי תגורש מעבורתה, בעליהבית יתבע לפנות אותי, והזוג יחשוש לתקן את השמשות שנפוצו בבית — מי יישאר לציד? אילו ידידיהאמט יש לי?

הסרט מראה את פישעיהמילחמה, שהפכו דבר יומיומי — רציחת איכרים, נשגם וילדים, שריפת כפרים שלמים ומעשים אכזריים אחרים מידי חיילים מיואשים ומבולבלים. הוא מראה כיצד ירד הצבא האמריקאי לשפל המדרגה, כשהוא שוקע בסמים, בתיסכול ובחוסר-תיקווה, כשאיש אינו יודע בשביל מה הוא לוחם ומקריב את חייו.

החיילים הם „תחתית החבית“, כפי שאומר הגיבור, אנשים שגוייסו מעיירות נידחות, ובעיקר משכבות-המצוקה, רבים מהם כושים, גיבור הסרט, שאינו גיבור אלא מעין מנחה, הוא חריג: כריס טייילור, אנגליסכסי בן שיכבת-העילית, תלמיד-אוניברסיטה, שהחליט להתנדב כדי להתחלק עם בני-עמו במילחמה

פטריוטית. הסרט הוא סיפור חינכו והתפכחותו. הוא נקרע בין הטוב והרע: בין הסמל הטוב, אליאס, המנסה לשמור על הדמות האנושית של החיילים ובין הסמל בארנס, ותיקהקרבנות המצולק שהפך חיית-אדם, שמטרתו היחידה היא לשרוד ולהרוג.

לסרט אין מסר, וזולת המסר הישג: המילחמה היא גיהנום, וגם: „בווייטנאם לא לחמנו באויב, לחמנו בעצמנו, באויב אשר בתוכנו“.

גם חיילי מילחמת-לבנון יכלו להגיד זאת, אך לבנון היתה פיקניק לעומת הוועה ששמה היה וייטנאם.

כולם מאושרים

הסרט האנטי-נאצי הטוב ביותר שראיתי בחיי היה פימפרנל סמית, שבו שיחק לסלי הווארד את הפרופסור מאוכספורד, מציל-יהודים.

אחד הקטעים המשעשעים ביותר בסרט הראה את ביקורם של כתבים זרים במחנה-ריכוז נאצי, המפקד והעיתונאים נכנסים לאחר הצריפים. האסירים קופצים לרום, „כולם מאושרים“, שואל המפקד, „כולנו מאושרים“ עונים האסירים במקלה. סוף הכי-קור.

השבוע קראתי באחד העיתונים דיווח על ביקור מודרך של כתבים במחנה „אנצאר ב“ ברצועת-עזה. כולם מאושרים.

תמהני על כתב המסוגל לכתוב דבר כזה מבלי להתבייש. אם הוא רוצה לדעת מה קורה באנצאר ב', מוטב שישתובב ברחובות עזה וישאל את הצעירים שהיו שם, מה הטעם לשאול את האסירים עצמם, בשעה שהם מופקרים לחסדי סוהריהם?

הנהגה שזה לא עלה על דעת הכתב, הוא כותב כמו פקיד של מיטשרהכיבוש, למשל: במחנה יש כדור-מקומיים. „מקומיים“ ולא „ערבים“, וכמובן לא „בני-אדם“.

פלאטון: הסמל אליאס מתמרץ.

בכנסת מסודרים מקומות הישיבה לפי גודל הסיעות. משום-כך ישבתי בדרך כלל ליד חבריהכנסת מאיר וילנר.

פעם הערתי לו, ברוח טובה: „הקשכתי במשך שנים לכל הנאומים שלך, ומעולם לא שמעתי בהם אף מילה אחת של

ביקורת על ברית-המועצות. אך גם במדינה הנהדרת ביותר לא יתכן שהכל בסדר. הייתי רר צה לשמוע ממך איזושהי ביקורת. אולי מזג-האוויר במוסקווה קר מדי. אולי הרכבת התחתית של מוסקווה אינה מדייקת. משהו...“

אבל לא זכיתי לכך. מזג-האוויר במוסקווה היה בסדר, וגם התחתית.

לכן ממש התפעלתי לא מכבר כאשר הופיע וילנר בטלוויזיה, ובתשובה לשאלה של מראיין אמר שיכול להיות שיש בכרית-המועצות תקלות בירוקרסיות.

הייתי יוצא מעורר מרוב שימחה, איילמלא קראתי בבוקר של אותו יום עצמו שדברים דומים הופיעו בפראבדה, בעיקבות נאום של החבר מיכאיל גורבאצ'וב.

חוששני שמזג-האוויר במוסקווה ימשיך להיות בסדר, וכי גם התחתית תמשיך לדייק להפליא.

קר תסביר

ועוד על טביעת ליברטי. קשה היה לשכנע אמריקאי אינטליגנטי, כמו שרהחוזץ לשעבר דין ראסק, שהטביעה היתה פאשלה, ולא רצח מתוכנן.

קשה מפני שהבחירה היתה בין שתי אפשרויות: מעשה מחושב של מאקיאווילים או ערימה נוראה של פאשלות מטומטמות, זו על גבי זו.

ככל שאני מרבה בשנים, אני יודע שכאשר יש בחיים בחירה בין מאקיאוויל ובין טימטום, הטימטום מנצח. השיעור של מעשר-הטימטום לעומת מעשריהתיכוחם הוא 100 ל-1. בחיים הצבאיים כמו בחיים הפוליטיים.

אבל לך לשכנע כזה את הגויים: בעולם יש תמונה של הסופר-מן הישראלי. סופר-מן מתוחכם מאין כמוהו, ערמוני, מחושב עד לפרטיפרטים. יש אגדה של המוסר הכליכול, שאינו טועה לעולם.

אחר-כך באה פרשת מרדכי וענונו. העולם צוחק. אי-אפשר לרמות אותו. הוא יודע שאיש כמו וענונו לא יכול היה לעשות מה שעשה בכור ברמינה. מכאן: הוא שתול. זה הכל מתוכנן על-ידי המוסר. מאקיאוויל היהודי המציא את וענונו. (בשבוע שעבר הופיעה גריסה זו שוב ברוח של קרן קארגני האמריקאית, רבת-היוקרה).

פרשת ליברטי? ברור שחיליהאוויר הישראלי המהולל וחיל-הים הישראלי המפואר לא יכלו להתנהג כמו ענפים מפגרים של הצבא האלבאני. משמע: הכל היה מתוכנן, מחושב.

פעם שוחחתי עם יאסר ערפאת ועוורתי על אחת הפאשלות של ישראל. שכחתי איזו. הסברתי שזאת היתה סתם טעות מצערת. הפלסטינים חייבו באדיבות. הם לא האמינו לי. הם היו בטוחים כי המוח הישראלי המתוחכם, השטני, יתכן את הכל.

לך תסביר!

מחלקה אלמונית

אפשר למצוא הרבה הגדרות לסרט פלאטון („מחלקה“) — מזועזע, מבריק, מצויין, מאלף, מחנך.

אך ההגדרה הטובה ביותר היא גם הפשוטה ביותר: מהמם. הצופה יוצא מהסרט מהומם, קהה-חושים, כאילו זרקו אותו במשך שעה וחצי לתוך מילחמה אמיתית.

כל מי שהיה פעם בקרב מבחין מייד, אינסטינקטיבית, בין התיאור הנכון של הקרב ובין הוויי.

אני זוכר שלקחתי לידי את סיפרו של ליאון יוריס, זעקת-הקרב. קראתי חמישה-שישה עמודים וזרקתי אותו בכחילה. כל מילה בו היתה מזוייפת. מאז איני מסוגל לסבול קשקשן מיסחרי זה.

סמוך לאותו הזמן התחלתי לקרוא את סיפרו של נורמן מיילר, העירומים והמתים. הבחנתי מייד שכל מילה בו אמת.

פלאטון הוא אמת. זוהי המילחמה. כל מילחמה. הוא צולם בפיליפינים במרחק של כמה עשרות קילומטרים מאחריהצילום של סרט אחר על מילחמת וייטנאם, אפוקליפסה עכשו. גם זה היה סרט מצויין. אך אפוקליפסה היה גראנדיוזי. היה בו גיבור, מארלון בראנדו. היתה בו מוסיקה של ריכארד ואגנר. דימדומי האלים. וזועה מסוגננת. הכל בגדול.

בפלאטון אין גיבורים. ריכארד ואגנר מת. אין בראנדו. אין ראמבו. אין דימדומים ואין אלוהים. יש רק מילחמה, המילחמה. אין עלילה. אין חתיכות. אין מומנטים מצחיקים. אין פשרה עם שום דבר. אין רחמים על הצופה, כשם שאין רחמים על האויב. ישנה המילחמה כמו שהיא, כפי שמעטים העוז אייפעם להראות אותה, בלי כחל וזרק, בלי איפור. אנשים הפוחדים למות. אנשים הוועקים וגוססים. אנשים הנאבקים עם עצמם כדי לשמור על השרידים האחרונים של אנושיותם, במצב שהוא בלתי-אנושי. האמריקאים לחמו בווייטנאם מילחמה נורמה, מול אויב מיומן יותר, בעל מצביאים מוכשרים יותר ומוטיבציה חזקה. ובעיקר: מול עם שסכל והחזיק מעמד והצליח לגרש את הכובשים.